

Довірча власність (траст) у країнах континентальної Європи та Англії: досвід для України

Павлюк Наталія Михайлівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Право	347

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18605701>

Анотація. У статті досліджено сутність трасту, його специфічні риси у країнах континентальної та англоамериканської систем права. Встановлено, що хоча в сучасний період виникла велика кількість правових конструкцій, в основі яких покладені фідучіарні відносини, традиційними і найбільш поширеними концепціями, що закріплюють довірчі відносини, є інститути довірчого управління майном (у країнах романно-германської системи права) та довірчої власності, яке також має назву «траст» (у державах англосаксонської правової системи). Встановлено, що інститут довірчої власності в країнах англо-американського права має багату історію, унаслідок чого на сьогодні у вказаних країнах сформований чіткий механізм правового регулювання відносин трасту. Проаналізовано визначення трасту у його класичному розумінні та регулювання трасту в країнах англо-американського права, особлива увага звернена на його специфіку, що відрізняє цей інститут від довірчої власності в країнах романо-германської правової сім'ї. Доведено, що більшість країн континентального права, усвідомлюючи значну ефективність конструкції трасту у контексті сучасного розвитку приватноправових відносин, намагається створити достатні правові передумови для практичного застосування довірчої власності, проте з обов'язковим урахуванням необхідності її адаптації до особливостей правових систем цих країн, яким властиві абсолютність і неподільність права власності. Траст, який є одним із найбільш популярних інструментів у країнах загального права, протягом останніх років почав активно використовуватися в країнах, які традиційно не визначали цей інститут.

Доведено, що актуальність введення трастів у законодавство України полягає в тому, що дана правова конструкція широко поширюється як в країнах загального права, так і у країнах континентальної системи права і є фаворитом серед організаційно-правових форм, утворених в цілях захисту, збереження та ефективного управління активами. В умовах глобалізації та зумовленої цим необхідності кращого поєднання європейських цінностей і принципів з ефективністю перетворення України в процвітаючу економіку мають бути впроваджені гнучкі трастоподібні конструкції, здатні конкурувати з англо-американським трастом, іншими найкращими інструментами управління майном.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів. <https://orcid.org/0000-0001-6108-9713>

Ключові слова: довіра, власність, довірча власність, довірчий власник, траст, фідучіарні відносини, фідучія; фідучіарна власність, фідучіарій, довірче управління майном; договір управління майном, бенефіціар.

Trusts in continental Europe and England: lessons for Ukraine

Annotation. The article examines the essence of trust, its specific features in the countries of continental and Anglo-American legal systems. It is established that although in the modern period a large number of legal structures have arisen, based on fiduciary relations, the traditional and most widespread concepts that consolidate trust relations are the institutions of trust management of property (in the countries of the Roman-Germanic legal system) and trust property, which is also called "trust" (in the countries of the Anglo-Saxon legal system). It is established that the institution of trust property in the countries of the Anglo-American law has a rich history, as a result of which a clear mechanism of legal regulation of trust relations has been formed in the indicated countries today. The definition of trust in its classical sense and the regulation of trust in the countries of the Anglo-American law are analyzed, special attention is paid to its specifics, which distinguishes this institution from trust property in the countries of the Roman-Germanic legal family. It is proven that most continental law countries, realizing the significant effectiveness of the trust structure in the context of the modern development of private law relations, are trying to create sufficient legal prerequisites for the practical application of trust property, however, with the obligatory consideration of the need for its adaptation to the peculiarities of the legal systems of these countries, which are characterized by the absoluteness and indivisibility of property rights. Trust, which is one of the most popular instruments in common law countries, has begun to be actively used in recent years in countries that have not traditionally defined this institution. It is proven that the relevance of introducing trusts into the legislation of Ukraine lies in the fact that this legal structure is widely distributed both in common law countries and in continental law countries and is a favorite among organizational and legal forms created for the purpose of protecting, preserving and effectively managing assets. In the context of globalization and the resulting need for a better combination of European values and principles with the efficiency of Ukraine's transformation into a prosperous economy, flexible trust-like structures should be introduced that can compete with the Anglo-American trust and other best property management instruments.

Keywords: trust, property, trust property, trustee, trust, fiduciary relations, fiduciary; fiduciary property, fiduciary, trust management of property; property management agreement, beneficiary.

Вступ

Одним зі шляхів зближення національного законодавства із законодавством ЄС є можливе запозичення та введення в національне законодавство окремих правових інститутів, притаманних праву провідних європейських країн. Одним з таких правових інститутів є довірча або фідучіарна (тобто заснована на довірі) власність, що є досить своєрідною правовою конструкцією сучасного європейського та англо-американського права [12, с. 87].

Траст, який є одним із найбільш популярних інструментів у країнах загального права, протягом останніх років почав активно використовуватися в країнах, які традиційно не визначали цей інститут. Науковці та практики країн континентального права сьогодні переглядають свої доктринальні підходи до цього явища й формують нове бачення трасту як такого, а також створюють нові правові інструменти, які дають змогу досягати аналогічних цілей, що і траст [1, с. 10].

Проблема вдосконалення правового регулювання діяльності довірчої власності в Україні є однією з основних на шляху розвитку в нашій країні довірчої діяльності.

Залишається актуальним і питання щодо правових форм, які опосередковують здійснення довірчих операцій. Рішення цих та інших питань дозволило б Україні не тільки вдосконалити існуючі сьогодні правові механізми управління власністю, але й створити в країні сприятливий для іноземного та вітчизняного інвестора інвестиційний клімат [2, с. 174].

Протягом останнього десятиліття питання введення трасту або його аналогу в цивільне право України є одним з найбільш дискусійних та обговорюваних як серед науковців, так і серед юристів-практиків. Крім того, усе більше представників середнього та великого бізнесу цікавляться різноманітними фідучіарними інститутами, що існують у країнах Європи та США з практичної точки зору [11, с. 283].

Актуальність введення трастів у законодавство України полягає в тому, що дана правова конструкція широко поширюється як в країнах загального права, так і у країнах континентальної системи права і є фаворитом серед організаційно-правових форм, утворених в цілях захисту, збереження та ефективного управління активами.

В умовах глобалізації та зумовленої цим необхідності кращого поєднання європейських цінностей і принципів з ефективністю та зростанням, рушійною силою перетворення України в процвітаючу економіку та націю мають бути впроваджені гнучкі трастоподібні конструкції, здатні конкурувати з англо-американським трастом, іншими найкращими інструментами управління майном [6, с. 30].

Проблеми довірчої власності були предметом наукових пошуків Г. В. Буяджи, І.В. Венедиктової, Н. М. Дихти, Р. А. Майданика, А. О. Рябчинської, С.О. Сліпченко, Є. О. Трубакова, О. А. Халабуденко та інших.

Метою статті є аналіз сутності трасту, його специфічних рис у країнах континентальної та англоамериканської систем права.

Результати

Для українського цивільного законодавства право довірчої власності (траст) є новим явищем. Уперше поняття права довірчої власності з'явилося в українському цивільному законодавстві після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 19 червня 2003 року, який доповнив ЦК України положеннями про довірчу власність [14].

Право довірчої власності – це належне довірчому власнику право власності на визначене майно, обтяжене обов'язком його здійснення з метою і з обмеженнями, встановленими договором управління майном чи законом [2, с. 174].

Слушною є думка О. Ільків, що «довірчі (фідучіарні) відносини є основною ознакою довірчих відносин. Суб'єкту довірчої власності надається відповідний титул, змістом якого є повноваження щодо володіння та управління майном, що є об'єктом довірчих відносин. Суть здійснення довірчої власності полягає у добросовісному піклуванні, його дбайливому використанні з метою примноження в інтересах власника. Це зумовлює певні вимоги до особи довірчого власника, його професіоналізму та моральних якостей» [5, с. 50]. Отже, ключовим критерієм, на підставі якого формуються фідучіарні відносини, є довіра.

Особливості суб'єктного складу фідучіарних правовідносин, обумовлені, тричленною структурою його учасників, а також поділом змісту права власності між фідучіантом (суб'єктом довіри), фідучіарієм (об'єктом довіри) та вигодонабувачем, кожен з яких наділений різними за обсягом та характером суб'єктивними правами на те саме майно.

Варто погодитись із думкою К. Некіт, що, з огляду на те, що український законодавець визначає довірчу власність як особливий вид права власності, права та обов'язки довірчого власника практично співпадають із правами й обов'язками власника майна, проте, очевидно, характеризуються також певною специфікою [7, с. 41].

Підтвердження такого припущення знаходимо в ст. 1033 ЦК України, відповідно до якої довірчим власником є особа, яка володіє, користується та розпоряджається переданим у довірчу власність майном відповідно до закону й договору управління майном [14]. Тобто якщо зазвичай власник у своїх діях щодо належного йому майна обмежений лише законом, то в разі встановлення довірчої власності повноваження довірчого власника визначаються не лише законом, а й вказівками установника довірчої власності, які закріплюються договором (договір управління майном) [7, с. 41]. Довірчий власник володіє майном лише для належного виконання закріпленої ним вимоги або досягнення іншої конкретної мети, яка посилює право довіри.

На думку Р. Майданик, «вітчизняне право (Цивільний кодекс України, спеціальні закони) не містить положень про уніфікований інститут фідучіарного управління майном. Чинне законодавство передбачає фрагментарні, зазвичай недеталізовані або суто оглядового характеру правові норми про довірчу власність і договір управління майном, які містяться у різних розділах цивільного законодавства про речові та зобов'язальні права відповідно. ЦК України не передбачає загальних положень про право довірчої власності та управління [чужим] майном, які на сучасному етапі вітчизняного права вважаються основними видами титульного управління майном на фідучіарних засадах» [6, с. 30-31]. Тому, вважає названий вчений, «правові норми, які регулюють правовідносини управління майном, мають відображати спільну природу фідучіарних відносин, яким одночасно властиві ознаки речового і зобов'язального права; це зумовлює необхідність їх автономного місця в системі цивільного права, можливо, на стику речового та зобов'язального права, через регулювання цих відносин окремим розділом Книги третьої “Речове право” [6, с. 31].

Внаслідок рецепції інститут фідучії знаходить своє закріплення у правопорядках багатьох країн світу, однак найбільшого розвитку досліджуваний інститут набув, безумовно, у країнах англо-американської правової системи [3, с. 5].

Інститут довірчої власності в країнах англо-американського права має багату історію, унаслідок чого на сьогодні у вказаних країнах сформований чіткий механізм правового регулювання відносин трасту [8, с. 118].

Суть трасту в його класичному розумінні зводиться до передачі засновником трасту, який є власником майна (settlor), свого майна іншій особі - довірчому власнику (trustee) для управління на користь вказаної засновником особи чи осіб - бенефіціарів (beneficiary) або для досягнення визначеної засновником трасту спеціальної мети. Таким чином, відносини трасту включають три суб'єкти: засновника, трасті й бенефіціара. Проте учасниками трасту можуть бути і дві особи у тому випадку, коли засновник призначає бенефіціаром самого себе [8, с. 118].

Такий самий підхід простежується й у Гаазькій конвенції «Про право, що застосовується до трастів, та їх визнання» від 1 липня 1985 р., відповідно до ст. 2 якої термін «траст» відноситься до правовідносин, створених за життя або на випадок смерті засновника, коли майно поміщається під контроль довірчого власника для цілей прибутку бенефіціанта або для іншої вказаної засновником мети [12, с. 88]

Г. Буяджи пропонує визначати траст як довірчі правовідносини, що виникають між власником (довірителем, установником) і довірчим власником (трасті) внаслідок передачі майна останньому у власність для досягнення суспільно корисної мети й/або для управління ним в інтересах наперед визначених осіб (вигодонабувачів, бенефіціаріїв) на засадах добросовісності, розумності, чесності та розсудливості [1, с. 12].

Англо-американський траст, на переконання Р. Майданик, «загалом є унікальним правовим інститутом. Згідно з цією угодою засновник передає титул права власності на майно довірчому власнику, який управляє ним в інтересах третьої особи – бенефіціара. У цих правовідносинах довірчий власник зобов'язаний утримувати майно відокремлено від власного майна. Довірчий власник володіє титулом на майно за загальним правом

(legal title), тоді як бенефіціар має титул за правом справедливості (equitable title). Ця структура власності зазвичай називається “розділеною власністю”, оскільки обидва носії титулів – довірчий власник і бенефіціар мають одночасно певний вид права власності на одне й те саме майно» [6, с. 33].

Як зазначає Ю. Плиська, інститут довірчої власності, який дуже поширений у практиці англо-американського права та представлений в цій правовій сім’ї у вигляді класичного трасту, має ще й іншу назву – так званої «фідуціарної власності», тобто заснованої на довірі власності (fiduciary ownership) [10, с. 202]. Тому, вважає авторка, можна зробити висновок, що в англо-американській правовій системі «фідуціарність» – це лише одна з ознак трастових правовідносин, яка є дуже важливою ознакою [10, с. 202].

Г. Буюджи вважає, що «ознака фідуціарності хоча і є характерною рисою трасту, але вона не є визначальною, оскільки в англо-американських країнах існує невичерпний перелік фідуціарних відносин, жодним чином не пов’язаних із трастом. Іншими словами, усі відносини трасту є фідуціарними, але не всі фідуціарні – трастовими» [1, с. 13]. Авторка вказує, що фідуціарними відносинами, які є відносинами трасту, є такі відносини, «коли особа на засадах довіри управляє переданим їй у власність майном на користь іншої особи або для досягнення певних цілей. Отже, відносини трасту можна охарактеризувати як фідуціарні правовідносини, у яких наявний майновий інтерес, що виникає внаслідок передачі майна у власність довірчому власнику» [1, с. 13].

Професор права та юридичної історії Єльського університету Джон Х. Лангбайн визначає траст як «фідуціарні відносини щодо майна» [17, с. 627], що діють на підставі трастового законодавства і трастового договору. При цьому фідуціарій виступає виключно в інтересах фідуціанта.

Як зазначає Ейлін Е. Гілесе, професор університету м. Онтаріо (Канада), «дати визначення трасту – складне, якщо не неможливе, завдання. Жодне визначення не може охопити всі тонкощі концепції трасту. Це, власне, і є частиною магії концепції трасту. Не маючи фіксованого визначення, він є гнучким і може адаптуватися до нескінченних змін, які є частиною сучасного суспільства. Візьмемо, наприклад, потребу, що виникла в другій половині цього століття, у справедливому розподілі майна після розпаду особистих стосунків. Трастове право у формі конструктивного трасту стало рішенням. Розглянемо величезне зростання в галузі довірчих служб, знову ж таки, галузі, яка значною мірою визначається застосуванням принципів трасту. Ще однією важливою та розвиваючою галуззю є галузь, пов’язана з пенсійними планами. Основа для аналізу, знову ж таки, побудована на принципах трасту» [15, с. 5].

Найпростіше кажучи, продовжує Ейлін Е. Гілесе, «траст виникає щоразу, коли відбувається поділ між юридичним та бенефіціарним правом власності на майно, тобто щоразу, коли одна особа має юридичне право власності на майно та юридично зобов’язана управляти цим майном на користь іншої особи. Це справедлива концепція, яка дозволяє двом особам мати спільні права власності на одне майно. Особа, яка має законне право власності, називається довірчою особою; обов’язок зберігати майно на користь іншої особи називається обов’язком лояльності; особа, яка має справедливе або вигідне право, називається бенефіціаром. Траст може бути створений для будь-якої мети, якщо ця мета не є незаконною або не суперечить державній політиці» [15, с. 5].

Історія довірчої власності (трасту) найбільш повно досліджена як в англійській історико-правовій науці, так і у літературі, яка присвячена правовій природі та правовому регулюванню трастів (Trusts Law). Так, у колективній монографії представників різних англійських навчальних закладів «Trusts Law: Text and Materials» [16, с. 18] під редакцією професора Грема Моффата сформульовані всі ті основні погляди на причини виникнення, сутність і функції трасту, які сьогодні панують в англоамериканській юридичній науці. Історія довірчої власності (трасту) розглядається в них як набір фактів, що вивчається поза історичним контекстом, під кутом сучасних

правових доктрин і категорій XIX-XX ст., наприклад, під впливом доктрин права Справедливості, а не на основі універсальних, правових категорій, таких як власність, договір, система права тощо.

Так, вважається, що довірча власність виникла в середньовічній правовій системі Англії в XIV-XVI ст. у формі *use*, що означає "використовувати", "застосовувати", яка була правовим інститутом, що поєднував: (а) майнові права землевласників, пов'язані з феодалними земельними володіннями, та (б) процесуальні права цих землевласників у суді Канцлера, розроблені судом Канцлера на основі інквізиційної судової процедури [13, с. 536]. До XIV століття, коли ще не було можливості скласти заповіт, користування (*use*) стало для землевласників інструментом передачі майна друзям, дочкам та молодшим синам після смерті [15, с. 536].

Траст «народився» у XVII ст. і розвивався переважно у двох формах, які можна умовно класифікувати на трастові фонди та імперативні трасти. Трасти виникли з метою обійти існуючі на той час обмеження та заборони на реалізацію права власності певних осіб щодо деякого майна – необхідно було створити номінального власника, якусь юридичну «фікцію», яка б не порушувала вимог закону і при цьому дозволяла б реальному власнику отримувати вигоди від майна, що належить йому.

На відміну від використання, розвиток трасту не був пов'язаний з особливою судовою процедурою, а також зі створенням нової доктрини власності та договору в праві Англії та США. Однак поява і розвиток трасту стало можливим тільки завдяки пануванню судового прецеденту як джерела права в Англії та США в XVII-XIX ст., яке зробило можливим і навіть необхідним, через казуїстичність норм прецедентного права, появу особливої системи права (право Справедливості) [16, с. 20].

До кінця XIX ст. інститут трасту не було врегульовано законодавчо. Лише у 1893 р. було видано перший Закон про траст (Trustee Act). В даний час траст в Англії регулюється нормами Закону про траст 2000 року (Trustee Act 2000) [13, с. 537].

При аналізі правового регулювання трасту в країнах англо-американського права особливу увагу необхідно звернути на його специфіку, що відрізняє цей інститут від довірчої власності в країнах романо-германської правової сім'ї. У вказаних країнах історично склалося так, що при встановленні трасту відбувається поділ власності на законну та бенефіціарну, та виникають фігури двох власників - довірчого власника, який розглядається як «власник за загальним правом», і бенефіціар, що є «власником за правом справедливості». При цьому частина правоможностей, а саме правоможності розпорядження та управління виокремленим майном, належить одній особі (довірчому власнику), а інша частина правоможностей - отримання вигод від експлуатації майна - іншій особі або особам (бенефіціарам) [8, с. 119].

Відзначимо, що більшість країн континентального права, усвідомлюючи значну ефективність конструкції трасту у контексті сучасного розвитку приватноправових відносин, намагається створити достатні правові передумови для практичного застосування довірчої власності, проте з обов'язковим урахуванням необхідності її адаптації до особливостей правових систем цих країн, яким властиві абсолютність і неподільність права власності [4, с. 176].

До прикладу, перша спроба введення інституту трасту в цивільне право країн ЄС, які належать до різних правових систем, була зроблена шляхом включення окремої Книги X «Трасти» до Модельних правил Європейського приватного права (так звані DCFR) [18]. Відповідно до ст. X-1:201 DCFR, «траст – це правові відносини, в яких довірчий власник зобов'язаний управляти або розпоряджатися одним або більше активами (трастовим фондом) відповідно до умов, регулюючих ці правовідносини (умовами трасту) на користь вигодонабувача або для досягнення суспільно корисних цілей». За ст. X-1:202 DCFR майно, яке є об'єктом довірчої власності, є окремим від іншого майна, як засновника управління, так і довірчого власника [9, с. 823].

Незважаючи на цілу низку критичних зауважень до положень зазначеної книги, даний інститут став своєрідним компромісом між трастом, що існує в країнах загального права, та зобов'язальними конструкціями управління майном, притаманними країнам континентальної або змішаної систем права [11, с. 285].

На думку, авторського колективу монографії «Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу», імплементація терміну «траст» у цивільне право України може мати свої особливості. З одного боку, переважна більшість правників та навіть пересічних громадян загалом мають уявлення, що мається на увазі під цим терміном, а частина підприємців навіть пересікалися із трастами за кордоном і розуміють їх правову суть. З іншого боку, країни континентальної системи права не вводили даний термін у власне національне законодавство та переважно намагалися лишати локальні назви довірчих конструкцій. Можливо, це було зроблено з метою абстрагувати власні фідучіарні механізми управління майном від англо-американського трасту [11, с. 287-288].

Висновки

Отже, хоча в сучасний період виникла велика кількість правових конструкцій, в основі яких покладені фідучіарні відносини, традиційними і найбільш поширеними концепціями, що закріплюють довірчі відносини, є інститути довірчого управління майном (у країнах романно-германської системи права) та довірчої власності, яке також має назву «траст» (у державах англосаксонської правової системи).

Інститут довірчого управління майном являє собою самостійне явище, яке не збігається з англо-американською конструкцією трасту, створене законодавцем як зобов'язально-правова конструкція. Передумовою виникнення конструкції довірчого управління стала насамперед необхідність правового оформлення нових економічних відносин (зокрема необхідність пошуку нових ефективних форм управління державним майном).

Предтечею англосаксонського інституту трасту є існувавший у римському праві інститут фідучії (*fiducia cum amico*). У своєму первісному вигляді інститут трасту виник в Англії в епоху середньовіччя, а свій розвиток отримав завдяки специфічній особливості права Англії – його поділу на право справедливості та загальне право. На сьогодні, правовідносини, пов'язані з довірчо. власністю (трастом), задовольняють безліч потреб учасників цивільних правовідносин і поширилися на різні галузі майнового обороту в країнах загального права.

Характерною особливістю сучасного періоду, незважаючи на наявні відмінності, відбувається зближення правових ідей щодо довірчої власності та фідучіарних відносин країн загального та континентального права, що призводить до того, що риси зазначених нами інститутів можуть поєднуватися в тій чи іншій системі права.

Список використаних джерел

1. Буяджи Г. Проблемні питання визначення правової природи трасту. Підприємництво господарство і право. 2017. №5. С. 10-16. URL: ПП № 5_2017.pdf
2. Гончарук А.А. Право довірчої власності у цивільному законодавстві України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2012. Випуск 20. Частина II. Том 1 С. 174-177. URL: ПРАВО ДОВІР ЧОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНО МУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРА ЇНИ.pdf
3. Дектярьов В.В. Довірча власність в Україні та зарубіжних правопорядках. Нове українське право. 2023. Вип.5. С. 5-11. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.5.1>
4. Дектярьов В.В. Сучасний стан правового регулювання відносин щодо довірчої власності в Україні. Нове українське право. Вип. 3. 2023. С. 173-180. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.25>

5. Ільків О.В. Правова природа довірчої власності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 50. С. 50-53. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.50.11>
6. Майданик Р.А. Україна на шляху до уніфікованої трастоподібної конструкції в умовах глобалізації. Право України. 2021. № 5. С. 29–49. DOI: 10.33498/louu-2021-05; URL: pravoukr-2021-5-pravo_2021_5.pdf
7. Некіт К. Правоможності й обов'язки довірчого власника за цивільним законодавством України та модельними правилами європейського приватного права (DCFR). Юридичний вісник. Одеса: ВД «Гельветика». 2016. №4. С. 41-48. URL: 2016_4.pdf
8. Некіт К.Г. Траст в Україні та країнах англо-американського права: проблеми адаптації. Одеса : національний університет «Одеська юридична академія, 2016. С. 118-123. URL: A_Quarter_Century_of_Ukrainian-American_Friendship_2016.pdf
9. Некіт К.Г. Поняття довірчої власності (трасту) у законодавстві європейських країн та модельних правилах європейського приватного права. Молодий вчений. № 2 (17). 2015. С. 823. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/492.pdf>
10. Плиська Ю. В. Траст, фідучія, довірча власність: поняття та взаємозв'язок. Актуальні проблеми держави і права. 2020. Вип.85. С. 202-208. URL: 85_2020.pdf
11. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с. URL: Monografiya-Rekodyfikatsiya-tsyvilnogo-zakonodavstva-Ukrayiny.-Vyklyky-chasu.-Pershe-vydannya.-2021.pdf
12. Реформування цивільного права в умовах євроінтеграції: навч. посібник / кол. авт. Резворович К.Р. (кер.); Юнін О.С., Круглова О.О. та ін. Дніпро: Видавець Біла К.О. 2019. 180 с. URL: ПОСІБНИК_Реф-ня_ЦП_макет.pdf
13. Ходирева А.В. Історичний нарис виникнення та розвитку фідучіарних (трастових) відносин в англійському праві. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №9. С. 535-537. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/131>
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
15. Eileen E. Gillese. The Law of Trusts, third edition. Court of Appeal for Ontario. Toronto, Ontario. 2014. 210 p. URL: 9781552213728
16. Graham Moffat. Trusts Law: Text and Materials (With Dr Gerry Bean Partner in Phillips Fox, Melbourne Victoria and Professor John Dewar Pro-Vice Chancellor of Griffith University, Brisbane Queensland). Cambridge University Press. Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York. 2005. 1037 p. URL: [Trusts Law Text and Materials, Fourth edition](http://Trusts_Law_Text_and_Materials,_Fourth_edition)
17. John H. Langbein. The Contractarian Basis of the Law of Trusts. The Yale Law Journal. 1995-1996. pp. 627-674. URL: Langbein_Contractarian_Basis_Law_of_Trusts.pdf
18. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. URL: [Draft Common Frame of Reference. Outline Edition](http://Draft_Common_Frame_of_Reference._Outline_Edition)